

RACHELLE UNREICH

Een
prachtig
leven

Het inspirerende verhaal van mijn moeder
over het overleven van de Holocaust

Vertaling Joost van der Meer
en William Oostendorp

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.

Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2023 Rachelle Unreich

Oorspronkelijke titel: *A Brilliant Life*

Copyright Nederlandse vertaling: © 2025 HarperCollins Holland

Vertaling: Joost van der Meer en William Oostendorp

Omslagontwerp: Christabella Designs

Omslagbewerking: Pinta Grafische Producties

Foto voorkant: © Rachelle Unreich

Foto's achterkant: © Andrew Lehmann

Zetwerk: ZetSpiegel B.V., Best

Druk: ScandBook, UAB, Lithuania met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 1679 5

ISBN 978 94 027 7414 6 (e-book)

NUR 320

Eerste druk april 2025

Originele uitgave verschenen bij Hachette Australia, een imprint van Hachette Australia Pty Limited.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.

® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Elk ongeoorloofd gebruik van deze publicatie om generatieve kunstmatige-intelligentie-technologieën (AI-technologieën) te trainen is uitdrukkelijk verboden. De exclusieve rechten van de auteur en uitgever worden hierbij niet beperkt.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Proloog

Eind september 1942
Częstochowa, Polen

Toen ze in de goederentrein stapten, werd hun verteld dat ze moesten blijven lopen, zelfs toen elke wagon vol was. Zelfs toen het tientallen mensen voorbij vol was. Het dreigement kwam al snel: als er één persoon vermist raakte, zouden er in zijn plaats tien worden doodgeschoten. Joden werden voortdurend doodgeschoten; wie te traag was geweest bij het instappen werd doodgeschoten. Hun gevangennemers zouden deze specifieke belofte nakomen.

Ze stonden allemaal rechtop, lijf aan lijf, tegen elkaar aan gedrukt. Al snel hing er een sterke lucht, van menselijke stank. Het enige licht viel door een raam hoog boven hen. In deze doos – kon je het een rijtuig noemen? Het was een doodskist – waren een aantal van hen ingestort, dood. In het begin waren de passagiers schril en angstig geweest, hadden ze elkaar gevraagd: ‘Waar gaan we heen?’ Nu werd er nog maar weinig gepraat.

David Milgrom zag zichzelf als een gelovig man; hij moest als zodanig geloof in zichzelf hebben. Hij kon het zich niet veroorloven om te denken aan zijn gekmakende dorst, deze fantoomvingernagels in zijn keel. In plaats daarvan begon hij met een spijker die hij op de grond had gevonden te peuteren aan een gaatje in de wand. Maar toen de anderen zagen waar hij mee bezig was, smeekten ze hem daarmee te stoppen, waarbij sommigen hun vuisten

gebruikten om nadruk te leggen. *Doe het niet! In het belang van ons allemaal, doe het niet.*

Bij aankomst op hun laatste bestemming had hij spijt dat hij naar dat koor had geluisterd. Toen de deuren van de trein opengingen, werd hij direct belaagd door mannen met knuppels en stokken, die woedend naar hem schreeuwden: ‘Uitstappen!’ De menigte schoot naar voren, waarbij veel van hen werden vertrapt. En dan deze plek.

Hoewel om hem heen de schokkende kenmerken van een gewoon treinstation te zien waren – een klok, dienstregelingen, borden en een loket –, verdwenen die tegen het afschuwelijke, desoriënterende tafereel dat hij zag. Het was een onbeschrijflijke chaos. Kinderen huilden, moeders riepen naar de kinderen die ze in de verwarring kwijt waren geraakt, en de hele tijd waren er mannen die met hun stok zwaaiden, begeleid door grote, blaffende honden en het akelige geschreeuw van gewapende ss-officieren en Oekraïense bewakers: *‘Schnell, schnell!’*

Bevelen vlogen op hem af als kogels die hij niet kon ontwijken. ‘Doe je schoenen uit en bind ze aan elkaar! Als je dat niet binnen zestig seconden doet, word je doodgeschoten!’ Hij gehoorzaamde en ontdekte dat er over het pad scherpe steentjes verspreid lagen waaraan hij zijn blote voeten tot bloedens toe openhaalde. ‘Leg je schoenen op die stapel! Leg je jas hier! Leg al je geld daar!’ De tassen die iedereen dicht tegen zich aan had gehouden tijdens de treinreis lagen in hopen op elkaar gegooid, die almaar groter werden, snel opzwellen. Uitpuilende, misvormde monsters.

De nieuwkomers werden snel in twee rijen opgedeeld. Links de ouderen, zieken, zwakkeren en weeskinderen. David werd met de rest naar rechts gedirigeerd.

‘Trek al je kleren uit!’

Kon dat wel kloppen?

Ze werden gedwongen om zich helemaal uit te kleden, zowel

mannen als vrouwen. Toen de vrouwen naar een andere sectie werden geleid, zag hij dat ze hun borsten met hun armen bedekten, alsof hun zedigheid het ergste was wat ze konden verliezen.

Zijn groep kreeg het bevel om alle kleren, documenten en kostbaarheden die net waren weggegooid te verzamelen. Het geld ging in openstaande koffers, de kleding op een hoge stapel. Terwijl ze daarmee bezig waren en over een pad heen en weer renden, werden ze geflankeerd door dezelfde bewakers die hen hadden geslagen toen ze uit de trein stapten. En nu haalden ze opnieuw hardhandig naar hen uit. David was geschokt toen hij in de gaten kreeg dat deze mannen Joods waren, net als hij. Het had geen zin om hun te vragen waarom ze dit deden, want hij zag waarom: achter hen stonden Oekraïense bewakers die hen dreigden te doden als ze niet wreed genoeg waren. Het waren kapo's, door de ss aangewezen gevangenen die op het werk moesten toezien. Hun instinct was om te overleven; David had hetzelfde instinct.

En toch waren deze kapo's nog steeds zijn broeders, dus probeerde David al rennend vragen op hen af te vuren. 'Wat zal er met ons gebeuren? Hoe kom ik hieruit?'

Ze negeerden hem, meden zijn blikken, totdat uiteindelijk één kapo hem fluisterend antwoordde: 'Probeer je aan te kleden.' En dus pakte David de volgende keer dat hij kleding op de stapel gooide een paar kledingstukken. Hij duwde zijn benen in een broek, trok een vest aan. Van een andere hoop – inmiddels zo hoog als een gebouw – pakte hij een paar schoenen. Er renden duizenden mannen rond; te midden van de chaos bad hij dat hij niet gezien zou worden.

Niet langer naakt had hij maar één kans als hij niet wilde opvallen: zich aansluiten bij de kapo's en doen alsof hij een van hen was. In één enkele beweging raapte hij een dikke tak op die op de grond had gelegen, en hij begon er wild mee te zwaaien. Hij probeerde

niet na te denken over dat hij misschien het hoofd van een buurman, de arm van een vriend zou raken. ‘*Szybciej!*’ brulde hij in het Pools tegen de naakte gevangenen terwijl hun voeten de aarde van de grond deden opspatten, steentjes door de lucht vlogen en overal stofwolken hingen. ‘Sneller!’

In de verte hoorde hij het gegil van de vrouwen, een muur van aanhoudend geluid. Het ging misschien wel minutenlang door. En toen hield het op en was er stilte. Later probeerde hij te kijken waar ze waren gebleven. Alles wat overbleef waren de jurken die ze hadden uitgedaan, lelijk nu, als een hoop vlindervleugels die van het insect waren losgerukt. Wat is hier echt aan de hand, vroeg hij zich af. Hoe kan ik ontsnappen?

Vier dagen lang speelde hij de rol van een kapo, met hetzelfde scenario dat zich steeds herhaalde, een nachtmerrie die steeds weer werd afgespeeld. Joden arriveerden op het station, net als hij had gedaan, vele duizenden per dag, alleen was hij nu een van die schreeuwerds. Eén keer zag hij een kromme oude man de trein uit hobbelen en kreeg hij het bevel hem naar het *Lazarett* te brengen, of ‘het ziekenhuis’. Dit bleek een enorme open kuil te zijn, waar op de bodem een vuur brandde, een holte die zich snel vulde. Voorzichtig hielp David de oude man zich uitkleden, hij vouwde zijn kleren op naast de kuil, ook al wist hij dat de man ze niet meer zou gebruiken.

Inmiddels was hij erachter gekomen wat er was gebeurd met de mensen die met hem uit de trein waren gestapt. Die aan de linkerkant, de zwakkeren, die niet konden terugvechten? Net als de oude man werden ze doodgeschoten en in een brandende kuil geworpen. Wat de anderen betrof: de vrouwen werden gedwongen hun haar te laten afscheren en elke groep moest naakt over een lang pad naar een kamer rennen. Misschien voelden ze iets van opluchting

toen ze het uit bakstenen opgetrokken gebouw bereikten en op de voorgevel een Magen David zagen – een davidster, het symbool van het Joodse volk. Boven de ingang hing een gordijn met daarop in het Hebreeuws geschreven de woorden: DIT IS DE POORT DIE LEIDT NAAR DE HEER. HIER GAAN DE RECHTVAARDIGEN BINNEN. Binnen, krap als het er was, moesten ze hun armen omhoogdoen om er allemaal in te passen, en sommigen waren misschien iets minder op hun hoede toen ze de douchekoppen en de kranen aan de muren zagen. Ze waren hier immers om zich te wassen, meer niet.

Toen iedereen binnen was, werden de deuren hermetisch afgesloten. Vervolgens werd er koolmonoxide in gepompt. Het pad waar de gevangenen zojuist over hadden gerend? De Duitsers noemden het *Himmelfahrtstraße*, of ‘de weg naar de hemel’. Binnen een halfuur nadat hun ‘douche’ was begonnen, was iedereen meestal dood, hoewel niet direct en niet altijd. Treblinka II was nooit bedoeld als een werkkamp of *Durchgangslager*, zoals de ss het had genoemd. Het was een moordcentrum. Zelfs de kenmerken op het station, die de gevangenen bij aankomst hadden gezien, waren nep, een verdorven truc: toen het vernietigingskamp werd gebouwd, waren ze daar geplaatst zodat de nieuwkomers, die bestemd waren voor uitroeiing, niet meteen in paniek raakten.

De geur van de dood was letterlijk nooit ver weg; er waren gevangenen wier werk het was om de lijken uit de gaskamers naar de massagraven te verplaatsen, en ze waren gemakkelijk te herkennen als ze overstaken naar Davids kant van het kamp: hun huid was doortrokken van een kadaverachtige geur en de stank die van hen afkwam, was onmogelijk te negeren. Voor het grootste deel van de dag was het Davids taak om de stapels kleren uit te zoeken, zodat ze naar Duitsland konden worden verscheept. Onder de achtergelaten voorwerpen bevonden zich vaak hartverscheurende resten,

elk met een eigen verhaal. Naaigarnituren, teddyberen, flesjes levertraan, foto's, gebedenboeken, kidoesjbekers. Mensen die naast hem werkten, werden verordonneerd om te zoeken naar geld en waardevolle bezittingen die in kleren waren verstopt, en ze aan de ss te overhandigen. Hier lieten ze een glimp van hun opstandigheid zien: soms stopten ze kostbaarheden in hun eigen zak. Zo nu en dan verbrandden ze de bankbiljetten zodat de Duitsers ze niet konden krijgen.

David greep elke kans aan om het erover te hebben om weg te rennen en drong er bij anderen op aan om zich bij hem aan te sluiten. Hij werd met ongeloof ontvangen. Ontsnappen? Ondenkbaar. De mannen werden voortdurend in de gaten gehouden en dagelijks vier keer geteld. 's Nachts scheen er licht vanuit de wachttorens door het raam van hun barakken; elke beweging zou worden opgemerkt. Het kamp was goed versterkt. En zelfs als je aan de constante bewaking van de ss ontsnapte, wat dan? Gevangenneming was onvermijdelijk.

Maar David zag geen andere optie: wanneer hij deze mannen vroeg hoelang ze al in Treblinka waren, luidde het antwoord vijf, misschien tien dagen, niemand was er langer dan drie weken. Hij begon een plan te bedenken en rekruteerde twee andere jonge mannen om zich bij hem te voegen. Het was zinloos om te proberen het plan overdag uit te voeren, want elke overtreding zou gemakkelijk worden gezien. De nacht zou enige dekking bieden, en misschien een zegen; in de Thora beginnen de dag en al zijn beloften met de zonsondergang, niet met de zonsopkomst.

In plaats van 's avonds naar hun barakken terug te keren bleven de drie mannen dus bij de enorme bundels kleren die al buiten lagen, opgerold en gestapeld voor verwijdering de volgende dag. Eerder, toen David ze had samengebonden, had hij een verstopplek bedacht; in het midden van twee rollen hadden hij en de

anderen een groot genoeg gat gelaten om zich in te wurmen. Zijn partners verscholen zich in het ene en hij in het andere gat. In hun zakken hadden ze wat kostbaarheden die ze in de kleding hadden gevonden. De mannen droegen ook ieder een groot mes, dat ze uit de keuken gestolen hadden; als ze gepakt werden, zouden ze niet doodgaan zonder een poging om zichzelf te verdedigen.

Vanuit zijn cocon van stoffen keek David naar de Oekraïense bewaker die met een fakkel in de hand op patrouille was. Hij time-de de intervallen wanneer het licht niet langer zijn kant op scheen. Liggend in het duister telde hij de minuten zoals een man zijn pols-slagen telt, al zijn aandacht op dat ritme richtend. Hij schatte dat ze een halfuur hadden.

Toen de lucht inktzwart werd, verlieten de mannen hun schuil-plaats en zochten ze de dekking op achter de dikke muur van rook – in zijn hoofd noemde David het de ‘rook der gebeden’ – die on-ophoudelijk uit een kuil met brandende lichamen opsteeg. Net na één uur in de nacht kroop het drietal naar de enorme barrières die hen gevangenhielden.

De eerste interne omheining had stekelige dennen- en jeneverbes-takken die in de gaten waren gevlochten, deels als camouflage voor de buitenwereld. Toen de mannen doorkregen dat de aarde er-onder zacht was, begonnen ze een gat te graven, waarbij ze hun messen als schoppen gebruikten.

Vervolgens stuitten ze op een hek met prikkeldraad, en daar was de aarde hard. Ze hadden geen andere keuze dan eroverheen te klimmen en daarna over nog een ander hek. Het was uitputtend werk, al dat geklauter, maar hun zorgvuldige planning behoedde hen wel voor ernstige verwondingen; ze hadden ieder een extra laag kleding gestolen om zich te beschermen, inclusief handschoenen.

Toen ze eindelijk buiten het kamp stonden, midden in een dicht bos, stonden ze voor een dilemma. Een van hen wilde naar het

dichtstbijzijnde dorp lopen, hoewel een avondklok inhield dat elke beweging op straat zou worden bespeurd. David en de derde man gaven de voorkeur aan een andere aanpak; ze zouden roerloos op de grond blijven liggen en wachten tot het licht werd. De eerste man vertrok alleen. Een uur later klonk er hondengeblaf vanuit de richting die hij had genomen.

Toen de lange nacht langzaam overging in de dag zetten de twee mannen het op een lopen. David rende voor zijn leven zonder om te kijken. Hij rende tot de zwakke geluiden van het kamp verdwenen. Hij rende tot hij zich bewust was van alleen het geluid van zijn eigen voeten, stampend in de grond, takjes en bladeren vermorzelend. Hij rende tot hij niet meer kon en toen bleef hij nog steeds doorrennen.

Hij was achtentwintig jaar.

Vanaf dat moment had hij één missie. Hij zou zoveel mogelijk Joden waarschuwen voor wat er gebeurde. Hij stelde zich voor dat ze hem geschokt zouden aanhoren en daarna hun belangrijkste bezittingen bij elkaar zouden zoeken en zouden vluchten. Hij kon mannen, vrouwen en kinderen redden. Grootvaders, tantes, baby's. Waar zouden ze heen gaan? Het was niet aan hem om dat uit te werken. Alleen om hen te waarschuwen.

Uiteindelijk zou hij inderdaad meerdere steden afreizen om zijn verhaal te vertellen. Maar bijna niemand luisterde naar hem, noch naar het nieuws dat hij door te geven had. Toen hij vertelde dat in de vier dagen dat hij in Treblinka was geweest vele duizenden Joden waren gedood, dachten sommigen dat hij gestoord was, een fantast, geraakt. Anderen deden alsof ze naar hem luisterden, maar door hoe ze met hun hoofd knikten wist hij dat ze alleen zijn woorden hoorden en niet de boodschap. Ze gingen niets anders doen dan wat ze deden. Ze pakte hun bezittingen niet in. Ze bleven waar ze waren. Hun twijfel was te groot.

Eén man zocht David echter op. Dolfie Blumenstock had van zijn oudste zoon vernomen van Davids gewaagde ontsnapping, maar hij wilde het met eigen oren horen. Toen Dolfie met David afsprak – waarvoor hij twee uur met de bus moest reizen – wist hij dat deze verhalen niet verzonnen waren. Davids beschrijvingen waren te gedetailleerd, zijn ogen stonden te bang, zijn woorden waren te dringend. Hij vertelde over gebeurtenissen die ongelooflijk klonken – konden zieken en invaliden echt in het vuur zijn gegooid? –, maar Dolfie geloofde elk woord. Hij rende naar huis, naar zijn vrouw, die hem nog nooit zo bleek of zo bezorgd had gezien. ‘Genya,’ zei hij tegen haar, ‘onze gebeden hebben ons niet gered. God kan ons niet redden. Het is tijd voor ons om onszelf te redden.’

Dolfies ontmoeting met David had hem voorgoed veranderd. Wat geen van hen beiden op dat moment kon hebben bevroed, was de mate waarin hun korte ontmoeting hen beiden zou beïnvloeden, de twee zou verbinden op een manier die niet alleen hun beider levens zou veranderen, maar ook het verloop van hun persoonlijke geschiedenis.

1

Melbourne, Australië, 2017

Later zou de herinnering aan hoe mijn moeder er in haar laatste weken uitzag moeilijk zijn uit te wissen. Haar uiterlijk was altijd belangrijk geweest voor haar, niet zozeer uit ijdelheid, maar omdat de inspanning belangrijk was. Zolang ik me kon herinneren voerde Mira hetzelfde ritueel uit voordat ze de deur uit ging. Staand voor de spiegel bracht ze nog even een koraalrode lippenstift aan, beklopte ze haar outfit, een laatste wolkje haarspray over het toch al stijve, opgestoken, gekrulde haar. De geur van die spray – Schwarzkopf Taft – bracht me altijd terug naar de tijd dat ik als vijfjarige aan haar jasje hing en beval: ‘Haar.’ En dan boog mijn moeder zich voorover en liet ze me aan haar haar ruiken. Terwijl de scherpe lokken mijn neus kietelden, ademde ik duizelig in en daarna weer tevreden uit. ‘Ah.’ Mijn moeder, die in Parijs als pasmodel had gewerkt toen ze daar in de jaren vijftig van de vorige eeuw woonde, was altijd mooi, bijna tot aan het einde. Maar op het einde niet.

In die laatste weken herkende ik Mira nog nauwelijks als ze in haar verzonken, versleten fauteuil zat. Haar blonde kapsel, gemodelleerd naar een ijzige heldin zoals je die van Hitchcock-films kent, was grijs geworden en ook zo dun en plukkerig dat ze nu een hoofdoek droeg om het te bedekken. Die was helder en kleurrijk, maar

zij niet. Ook haar huid was grauw geworden, en hoewel ze ooit naar de kapper was gegaan en lippenstift had gedragen voor haar afspraken met de oncoloog nam ze nu niet langer de moeite om haar gebit in te doen. Haar mond verslakte en een glimlach was er niet meer bij. Ze knikte als haar kleinkinderen de kamer in kwamen, maar haar vrolijkheid was al lang geleden weggepakt, als een koffer zwangerschapskleding wanneer je hebt besloten geen kindje meer te nemen.

Een paar maanden eerder had de ziekte haar in een lossere greep gehouden. Ze had al wel wat haar verloren, ze bewoog langzamer, maar haar stem was in elk geval onmiskenbaar de hare. Misschien niet zo zangerig als hij ooit was geweest, maar nog niet vlak en lijsig. Eerder als een dissonante pianotoets die af en toe wordt ingedrukt. En ook al was haar glimlach niet langer een constante, je kon hem nog steeds oproepen.

Maar elke dag raakte haar Mira-heid een beetje meer bedekt. Minder dingen gaven haar plezier. Geen tv, daar kreeg ze hoofdpijn van, hoewel ze het geluid aanzette om iets op de achtergrond te hebben. Geen muziek, ook al was ze iemand die altijd zelfverzonnen liedjes zong als ze wakker werd. *'Birdelah, tzipitzah,'* riep haar vader vroeger naar haar wanneer in haar ouderlijk huis in Tsjechoslowakije de dag aanbrak. Ze had me verteld dat je zijn bijnamen kon vertalen als 'kleine vogel'. Ook hij stond bekend om zijn gezang.

In die periode ging ik gemaakt vrolijk bij haar langs en nam iets mee wat haar dag makkelijker maakte. Soms was het zelfgemaakte groentesoep, hoewel haar eetlust was afgenomen. Zo nu en dan kwam ik met hulpmiddelen voor thuis, zoals een antislipbadmat, of ik bood haar met een zwierig gebaar een therapeutisch kussen aan alsof het een bos bloemen was. Incidenteel riep ik deskundige hulp in: een meditatieleraar die haar een mantra gaf; een chiro-

practor die een klein instrument met veermechanisme op haar rug zette, waarbij elke pomp het geluid van een speelgoedgeweer maakte. Ze stond deze mensen toe om hun diensten aan te bieden, knikte beleefd als ze kwamen, maar zodra ze weer vertrokken, slaakte ze een zucht van opluchting.

Het gebeurde vaak dat er al iemand was als ik bij haar langsging – Fred, mijn broer, die zorgde voor haar administratie en het papierwerk dat zich maar bleef opstapelen, of Jeannette, mijn oudste zus, die bijna een uur moest rijden om onze moeder te zien. Ze woonde in Woop Woop, volgens Mira dan, omdat haar voorstedelijke woning zich voordeed als een huis op het platteland, met kangoeroes die over het gras sprongen en af en toe een slang die langskronkelde.

Mijn zus was meestal de laatste en arriveerde dan buiten adem op onze etentjes op vrijdagavond met de sjabbat terwijl de wijn werd ingeschonken, een halfuur na de rest van ons. Maar toen we met z'n drieën hadden besloten dat we alle medische afspraken van Mira zouden bijwonen, kwam Jeannette nooit te laat.

In de sobere spreekkamers van oncologen en artsen en chirurgen stelde zij de medische vragen en schudde ze moeiteloos wetenschappelijk jargon uit haar mouw. Ik maakte de aantekeningen en tikte alles wat de dokter zei met twee snelle duimen op mijn smartphone, een wirwar van woorden die ik opschreef zonder ernaar te luisteren. Zo had ik genoeg informatie om later door te geven aan Lilianne, onze zus in de vs. Fred was degene die daar met rustig gezag zat, mijn moeder met een grapje liet glimlachen in de wachtkamer en haar kalmeerde met zijn betrouwbaarheid.

Toen Mira's toestand verslechterde, stelden we een rooster op om ervoor te zorgen dat er altijd iemand bij haar was, zelfs wanneer er ook verplegend personeel was. Mijn moeder stond erop om thuis te overlijden, en dus was het daar dat ze achteruitging,

grotendeels in de woonkamer die zo vol was van haar accenten. Sinds een opfrisbeurt aan het interieur in de jaren zeventig was er weinig veranderd, en ik kende de plek en herkomst van elk snuisterijtje. De kristallen bloem van Lalique stond op de salontafel, een geschenk van mijn moeders vriendin Lily. Op de tv-kast een piepklein zilveren ijscoffretje waarvan de deksels aan dunne kettinkjes hingen, in Rome gekocht door mijn overleden vader toen ik dertien was, mijn eerste vakantie in het buitenland.

Mijn moeders stempel was overal: op het damastbehang, waar ik als kind met mijn vingers overheen streek en dan de fluweelzachte bultjes onder mijn vingertoppen voelde, op het verschoten borduurwerk van haar voetenbankje, met zijn messing klauwpoten. Ze richtte de boel graag in met levendige kleuren, en ik was erbij toen ze op een veiling een chaise longue aanschafte en hem prompt opnieuw liet stofferen in donkerpaars fluweel. Ze verspilde nooit iets en dus maakte ze van de overgebleven stukjes stof een vierkant kussen en vormde dat tot een beer, waarbij ze zelfs kleinere stukjes gebruikte voor de ogen en oren.

Haar hobbykamer kon bogen op twee aparte behangpatronen in bijpassende kleuren, een caleidoscopische regenboog in felle tinten blauw, groen en geel. Op een muur vormden de kleuren gigantische ovaal; ertegenover dezelfde kleurnuances in verticale lijnen. Dat deel van het huis binnenlopen was alsof je een psychedelische draaikolk betrad, en hoewel ik het als tiener een doorn in het oog vond, waren bezoekers met een voorkeur voor design tegen de tijd dat ik volwassen was onder de indruk. Een vriendin van me gescheerde dat ik de eigenaar van een interieurzaak met moderne meubels van rond 1950 niet binnen moest uitnodigen: 'Hij zou uit zijn dak gaan en alles van de vloer tot het plafond eruit trekken.' Als mijn moeder die opmerking had opgevangen, zou ze instemmend hebben geknikt. Ze had vertrouwen in haar smaak.

Nu waren al mijn jeugdherinneringen door elkaar gehaald met het heden, dat de geur van ontsmettingsmiddel, medicijnen en ziekte droeg. Ik kon niet langer Mira's keuken binnenlopen en haar amandelkoekjes tevoorschijn toveren, die ze soms tot de eerste letters van de namen van mijn kinderen vormde als ze met haar gingen bakken. In plaats daarvan zag ik de keurig klaargelegde geneesmiddelen: potjes met nare pillen van diverse grootte en daarnaast de uitvoerige, door Jeannette met de hand geschreven instructies. Je mocht er niet één vergeten toe te dienen, want de gevolgen waren ernstig; in plaats van ons alleen zorgen te maken over haar eierstokkanker moesten we hopen dat Mira's tumor niet groeide, anders zou ze sterven aan een obstructie van de darmen. Mijn moeder, die zichzelf ooit dagelijks had getrakteerd op een gebakje toen ze nog in Parijs woonde en nooit de verleiding van een zuurtje kon weerstaan, wilde niets meer eten. De kleren die ze droeg werden losser en hingen in plooiën om haar krimpende lichaam.

Maar er was een aspect aan haar ziekte dat niet zo erg was, want ik mocht haar soep voeren met een lepel en haar gezicht afbetten met een warme doek. Hoe zieker ze werd, hoe meer ze het haatte om voor dit soort dingen afhankelijk te zijn van anderen. Maar hoe kinderlijker ze werd in haar afhankelijkheid en hoe meer ze het vermogen verloor om haar lichaam en zijn functies te beheersen, hoe tederder ik me ten opzichte van haar voelde. Als ze sliep, aaide ik zacht over haar hand, haar altijd mooi gelakte nagels, haar zilveren trouwring – ze was allergisch voor goud – en ik herinnerde me dan dat ze voor mij hetzelfde had gedaan toen ik klein was. Mijn echte waardering voor haar moederschap was pas laat gekomen, toen ik zelf kinderen kreeg. Ik heb onlangs een brief gevonden die ik haar in haar laatste jaar schreef.